

Руденченко А. А.
Богуславський гуманітарний коледж
імені І. С. Нечуя-Левицького

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДЕКОРАТИВНОГО РОЗПИСУ

У статті висвітлено актуальні проблеми використання декоративного розпису, як одного з видів творчої художньо-проектної діяльності, що ґрунтується на культурно-мистецьких засадах традиційного декоративно-ужиткового мистецтва і новітніх технологій дизайну, має необмежені навчально-виховні та творчо-розвивальні можливості.

***Ключеві слова:** етнодизайн, декоративно-прикладне мистецтво, декоративний розпис, навчання.*

Зростаючий інтерес педагогічної громадськості до етнодизайну є свідченням національного відродження українського народу. Це зумовлено поглибленням процесу інтеграції з зарубіжними країнами, підвищенням рівня підготовки фахівців у галузі дизайну, які мають відповідати світовим стандартам та зростаючим вимогам. Бо тільки використання неоціненної духовної і мистецької спадщини може забезпечити перспективу розвитку майбутнього суспільства та особистості. У переліку провідних напрямів сучасного дизайну одне з перших місць посідає формування сучасного середовища життєдіяльності людини, яке має базуватися на етнічній своєрідності та глибокому розумінні національних традицій. Коріння цих традицій значною мірою закладені в народній культурі.

Педагогічна проблема полягає в тому, щоб навчити учнів розуміти розпис, а також забезпечити цілісне сприйняття предметів і явищ довкілля. У цьому зв'язку виникає потреба актуалізації методик навчання образотворчого мистецтва і художньої праці, як елементів сучасного етнодизайну.

Звернення до національних скарбів є одним із головних засобів нашого самозбереження. У етнічних творах мистецтва закладений великий художньо-творчий потенціал, нехтування яким, як свідчить досвід попередніх десятиліть, руйнує народну культуру, збіднює духовність суспільства й окремої особистості. Зневажливе ставлення до національної культури, пам'яті народу, призводить до занепаду культури, а відтак і до знищення нації. Тому громадяни нашої незалежної держави повинні бути національно зорієнтованими, творчо збагаченими, художньо активними особистостями. Сприяти цьому повинна відповідна система навчання й виховання дітей та молоді.

У теоретичному осмисленні народних витоків пошуку шляхів упровадження традиційного декоративно-ужиткового мистецтва та класичного дизайну в систему художньої і технологічної освіти присвячені

праці Є. Антоновича, В. Мадзігона, Т. Носаченко, Л. Оршанського, В. Сидоренка, Р. Силка, В. Сироти, Л. Савки, А. Симоніка, В. Тименка, В. Титаренко, В. Тягура та ін.

Зараз збереження і примноження духовної спадщини українського народу, як основи подальшого гармонійного розвитку нації, творча інтелігенція покликана спрямувати свої зусилля на відродження та утвердження почуття національної самосвідомості та самоповаги. Декоративний розпис може бути тим видом діяльності, завдяки яким українські товари і послуги стануть об'єктами вітчизняного і зарубіжного менеджменту та маркетингу. Для цього необхідно, щоб учні основної школи – майбутні художники-дизайнери та інженери-конструктори виявилися здатними до творчості, щоб їхні спільні проекти зацікавили менеджерів, маркетологів, технологів.

У зв'язку з підвищенням значення особистісного фактора на сучасному етапі визріла нагальна потреба в синтезі мистецтва і праці, дизайну і технологій.

Мистецтво виникає на основі праці не з її організаційно-технічних основ, а з потреби більш ефективного (цілісного і випереджувального) розвитку суб'єкта праці. Мистецтво є засобом формування сучасного суб'єкта праці. Дизайн – засіб предметно-технологічного перетворення діяльності.

Потреба в єдиному теоретичному підході освітніх галузей “Технології” і “Мистецтво” до розробки наукових положень української дизайн-освіти. А у мистецтвознавчій науці, художній критиці досі триває протиборство представників різних стилістичних течій.

Глибоке проникнення у систему образного мислення народного майстра (декоративне мислення притаманне українському народу) розширює творчий діапазон не лише художника-професіонала, але й учня основної школи. Народне мистецтво стає для учнів джерелом натхнення та спонукає їх до нових творчих пошуків у наслідок чого наше українське мистецтво стає багатограннішим.

Гуманітарною основою подальшого особистісно зорієнтованого навчального процесу є культурологічний підхід до вирішення методичних проблем навчання. Цей процес набирає вигляду самостійного здобування учнем матеріально-культурних цінностей, оволодіння матеріально-культурним досвідом свого народу. Недаремно з цього приводу існує думка, що відокремлення інтелектуальної, художньої, релігійної та іншої діяльності від матеріального виробництва є абсолютно не обґрунтованим стосовно народної культури, і прямим підтвердженням цього є утилітарно-естетичний характер народного мистецтва (наприклад, декоративний розпис) [3]. Отже, проблема дослідження, методики декоративного розпису повинна розглядатися у поєднанні культурологічного та інформаційного підходів.

За допомогою декоративно-прикладного мистецтва органічно передавався у спадок художній генокод, який постійно збагачувався новими елементами, тонкими нюансами композиційно-колористичного вирішення в рамках вироблених канонів в окремих осередках України. Основи становлення майстерності в галузі ремесел, мистецтва закладалися в сім'ї та на досвітках, вечорницях, які, крім цього, відігравали важливу комунікативну функцію. Збираючись на досвітки та вечорниці, дівчата займалися підготовкою сировини для ткацтва, розписом, вишивкою, плетінням. Процес естетичного виховання особистості здійснювався природнім шляхом, без диктату і нав'язування, і забезпечувався збереженням культурних традицій та звичаїв. Досвід вечорниць з їх комунікативною функцією важливо розглянути в контексті гурткової або позакласної творчості з декоративного розпису. Значущою для предмету нашого дослідження є також організаційна форма “школи учнівства”, сутність якої у взаємодії вчителя і учнів на традиційних засадах або організація занять у складі різновікових груп учнів.

З утвердженням “інституту підмайстрів” підготовку до продуктивної праці проходила переважна більшість юнаків та дівчат. У праці переважали невербальні засоби передачі досвіду (показ: “роби так, як я”). Спільна праця майстра і підмайстра була засобом передачі знань, умінь і навичок. Вдало, на наш погляд, характеризує процес передачі практичних умінь М. С. Каган [2]. Він зазначає, що цей процес “вимагає безпосереднього показу того, як потрібно діяти в цих обставинах і звернений не стільки на розуміння, скільки на копіювання... А це значить, що навчання вимагає міжособистісного контакту навчаючого і учня, причому контакт цей має бути матеріально-практичним і базуватися на ставленні майстра до учня як суб'єкта до суб'єкта, а не об'єкта, бо, на відміну від тварин, він вимагає всілякого врахування особистісних якостей, установок, структури здібностей, характеру свідомості, вільної активності волі учня – тому-то живий учитель-майстер не може бути замінений ніяким технічним пристроєм” [2, с. 299]. Наслідування як основний спосіб навчання декоративному розпису в “школі учнівства” важливо використати для учнів 5 класу, у яких забезпечується практичний рівень навчання з декоративного розпису.

Тому постійно діяв метод навчання : вчитись працювати, як усі майстри, але при цьому зробити вироби краще від інших. Ручний характер праці давав змогу імпровізувати, творити неповторне, мати “свою руку”, “власний почерк”. Тобто, як бачимо, процес формування умінь та навичок виготовлення творів декоративного розпису за певних умов може стати виховним процесом. Головним тут є творчий характер праці, її високий духовний, естетичний потенціал, духовний контакт учасників цього процесу. Такий контакт базується на саморозкритті “кожному іншому як другу, як

близькій, дорогій істоті, якій ти можеш розкрити свою думку, поділитися з ним самим для тебе святим і, дякуючи цьому, залучити його до своїх цінностей і самому прилучитися до його "віри, надії, любові" [2, с. 298].

Важко переоцінити значення предметного середовища в формуванні естетичної свідомості людини, адже перші враження, які дитина отримує в самому ранньому віці, виходять не з природи, а з штучного середовища, з світу речей, створеного самою людиною. Сприйняття доцільності, зручності, симетричності, гармонійності, інформативності і тому подібних якостей речей, і лежить в основі формування естетичного відношення до речей. Не дивно, що природа починає сприйматися дитиною набагато пізніше, ніж речі, а серед них дитячі речі, створені спеціально для дитини і співрозмірні їй психологічно.

Виявлена у ході теоретичного аналізу літературних джерел, декоративність художніх розписів вимагає актуалізації психологічних джерел, пов'язаних з психологічною творчістю. Які особистісні якості, особливості етнічної диференціації необхідно враховувати у навчанні учнів художньому розпису? Нами було поставлене завдання проаналізувати літературні джерела з психології творчості з метою з'ясувати національні особливості художнього розпису зумовлені ментальністю українців. Навчання декоративного розпису на заняттях з образотворчого мистецтва і художньої праці в основній школі проводиться за такими ж типами уроків, як і навчання будь-яких інших дисциплін. Оскільки специфіка навчальної діяльності з декоративного розпису є творчим фахом, важливо було в емпіричному досвіді передових учителів виокремити методичні напрацювання, які б стосувалися успішного розв'язання проблеми контролю вчителя та самоконтролю учнями навчальних досягнень з декоративно-прикладного мистецтва.

Використання декоративного розпису в навчанні та вихованні учнів шкільного віку має глибокі історичні корені і здійснюється в українській національній школі під впливом соціальних, гносеологічних та педагогічних чинників. Вже на початку ХХ ст. класична система викладання образотворчого мистецтва набуває нових елементів. Так, зокрема на заняттях декоративного малювання учням рекомендовано складати візерунки не з елементів класичного орнаменту, а з рослин, комах, попередньо намальованих з натури (стилізація). Зазначений підхід розглядався, як альтернативний. Ця ідея знаходить свій розвиток у практиці використання образотворчого мистецтва, як засобу розвитку художньої творчості учнів у школі.

Під час складання візерунків розпису, ескізів декоративного оформлення хустки, тарілки, рушника тощо, учням демонструвався досвід того, яким чином можна використовувати форми природи (листки і квіти

різні рослин, тварин, птахів) і як потім стилізувати ці форми у власних композиціях. Обґрунтовувалася потреба використання народного декоративного розпису як одного із засобів підготовки учнів до художньо-творчої діяльності.

Велике значення стилізації надають зарубіжні педагоги, зокрема М. М. Сокольнікова, яка виділяє основні принципи стилізації :

1. Перетворення об'ємної форми в площинну і спрощення конструкції.
2. Узагальнення форми з зміною абриса.
3. Узагальнення форми в її межах.

4. Узагальнення й ускладнення форми, створення деталей відсутніх в природі [9].

Щоб не допустити сліпого копіювання природи, корисно попрацювати на основі зберігшись в учнів вражень чи асоціацій. Самостійне сприйняття, його вивчення допоможуть скластися певному відношенні до природи, котрі створюють основу для фантазії.

Істотним моментом у декоративному малюванні стає художність, значить і здатність учнів сприймати прекрасне у природі і використовувати його у своїх композиціях. Тому наголошується важливість ознайомлення учнів із зразками народних орнаментів, декоративного розпису. На думку педагогів, сприйняття і вивчення орнаментики певного регіону сприятиме розумінню краси гармонійного поєднання різних форм і фарб, малюнка і кольору. Наприклад для південних регіонів є більш характерні теплі, насичені кольори, плавні форми. Специфікою північних регіонів є холодні кольори, мало насичені, більш загострені та різкі форми. Позитивне враження у свідомості учнів мали залишити приклади того, як простими і лаконічними засобами народний майстер може досягти виразності своїх творів. Це стимулювало творчу ініціативу учнів, розвивало бажання спробувати свої сили, щоб так само використовувати прості форми, створити гарний візерунок [8].

Декоративний розпис використовувався як ефективний засіб залучення учнів до творчої діяльності, пробудження творчих сил і самодіяльності. Для творчої самореалізації потрібні технічні прийоми, уміння і навички, які б давали можливість використовувати художні матеріали для досягнення творчого задуму. Такий погляд педагогів дозволяє визначити місце декоративного розпису як одного із засобів розвитку художніх технік учнів.

У ході аналізу літературних джерел (комплексне навчання) можна зазначити, що декоративне мистецтво вивчалось не досить повно. До 80-х років було лише декоративне малювання, а саме : малювання візерунка в колі, квадраті тощо. Не висвітлювалась форма предмета, декор. Перші програми були вузько спрямовані, обмежені, нецікаві.

Глибоке проникнення у систему образного мислення народного

майстра (декоративне мислення притаманне українському народу) розширює творчий діапазон не лише художника-професіонала, але й учня. Народне мистецтво стає для учнів джерелом натхнення та спонукає їх до нових творчих пошуків, внаслідок чого наше українське мистецтво стає багатограннішим.

Отже, непересічність і глобальний універсалізм етнонаціонального ставлення до світу – ґрунтовна основа для відродження українського пластичного мистецтва і пов'язаного з ним виробництва. Це обумовлено важливістю розглядати образотворче мистецтво, дизайн, технології, а також забезпечувати їх взаємодоповнюваність або інтеграцію у творах митців, мистецтвознавчих працях, промислових виробках.

Використана література:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чурай Р. В., Станкевич М. Е. Декоративно прикладне мистецтво. – К.: "Світ", 1992. – 270 с.
2. Каган М. С. Проблемы народного искусства / под редакцией М. А. Некрасовой и К. А. Макарева. – М.: Изобразительное искусство, 1982. – 137 с.
3. Канцедикас А. В. Искусство и ремесло. – М.: Изобразительное искусство, 1977. – 120 с.
4. Мусієнко В. Д. "Прилучення учнів 5-7 класів до національної культури засобами декоративно-прикладного мист. канд. пед. наук. – К., 1997. – 184 с.
5. Найден О. Ф. Орнамент українського народного розпису. – Витоки, традиції, еволюція. – К., 1989.
6. Неменський Б. М. Мудрость красоты. – Просвещение, 1987. – С. 7.
7. Новикова М. Коментар // Українські замовляння. – К., 1993. – 64 с.
8. Савенкова Л. І. Овоение художественно-органической предметно-пространственной среды. – Луганск: ЛГПИ, 1990. – 175 с.
9. Соломченко О. Т. Народні таланти Прикарпаття. – К., 1960. – 158 с.

РУДЕНЧЕНКО А. А. Етнопедагогические аспекты обучения декоративной росписи.

В данной статье показаны актуальные проблемы использования декоративной росписи, как одного из видов творческой художественно-проектной деятельности, которая основывается на художественных истоках народного искусства и современного дизайна, имеет большие обучающие и воспитательные возможности.

Ключевые слова: этнодизайн, декоративно-прикладное искусство, декоративная роспись, обучение.

RUDENCHENKO A. Ethnopedagogical aspects of training decorative painting.

This article reviews the current problems of decorative painting as a kind of creative art and design activity, based on the cultural basis of traditional arts and crafts and design new technologies, has unlimited educational and creative-developmental opportunities.

Keywords: ethnodesign, arts and crafts, decorative painting, training.